

Lojzetovo življenje

Lojzeta spoznamo nekje na polovici dela, ko ga Cankar le bežno omeni kakor drugega otroka glavne junakinje Francke in njenega moža Toneta Mihova. Ker pa je vsako poglavje knjige kakor zaključena celota in se centrirana na določen dogodek v Franckinem življenju, kmalu tudi Lojze dobi svoj trenutek slave. V poglavju *Vzbrstela je mladika* ga spoznamo kakor edinega v Franckini razpadajoči, revni družini, ki v sivino še prinese žarek upanja. Najstarejšega Toneta je takrat že poslala služiti k drugim ljudem, mož pa se je davno tega odpravil od doma rekoč, da ji tako ne bo več v breme in išoč boljšega življenja.

Drugi sin se nam v tistem predstavi kakor bistri, pametni in motivirani v družini, saj ga zaradi bleščečega uspeha prvega učenca na šoli obsujejo s pohvalami in mu na glavo posadijo metaforični lovorjev venec. V vsem tem nenadnem veselju se pojavijo vaški veljaki, ki se pač morajo udeležiti takšne slovesnosti kakršna je zaključek šole. Na le-tej je bil Lojze izbran za recitacijo pesmi ker je bil najboljši učenec in bržda tudi zato, ker je bil podedoval govorniške sposobnosti svojega očeta, ki je bil nekdanj govorec zlatega jezika in besed, ki so bile sladke in mehke kakor med. Lojze je tako blestel tudi v svoji govorniški vlogi in vaški veljaki, med njimi celo sam župan, niso mogli da ga ne bi opazili in si ga zapomnili. V kratkem so Francko povabili na pogovor z njim, sodnikom, notarjem in preostalimi pomembnimi in vplivnimi, predvsem pa premožnimi vaščani in tako se je odločilo o Lojzetovi prihodnosti.

Tako se je uresničil poetični in močno simbolični naslov poglavja, kajti v bedi in propadu klanca je zasijala Lojzetova zvezda, med uvelimi rožami je vzcvetela njegova cvetica, ki je v Franckino srce zopet prinesla kanec upanja. Tudi dejstvo, da so gospodje obljubili, da bodo vse v zvezi z Lojzetovim študijem sami uredili in plačali, je pomagalo pri lajšanju njenih skrbi in že je bila tu jesen, z njo pa Lojzetov odhod v Ljubljano. Slovo je bilo, kakor ta navadno so, težko in polno pogoltnjenih solza, a vendarle je bilo in tako je Lojze sam ostal v velikem, sivem in sovražnem mestu.

Nastanitev je bil dobil v stanovanju, ki ga je mesečno plačevala mati; sprva z denarjem vaških veljakov, a to se je preko mesecev kaj hitro spremenilo. Tudi kraj ni bil bog ve kaj prida in Lojzeta je kar stiskalo pri srcu že ob sami misli na domačo izbo in mater, pa malo Francko, ki je ravno začela hoditi v šolo. Gospodarica stanovanja je bila stroga in neusmiljena, pa tudi njegovi sostanovalci so bili večinoma hladni in celo nekoliko posmehljivi; navsezadnje je bil z dežele, kar mu je v mestu takoj prislužilo kup vzdevkov. Kateri izobraženi meščan pa ni gojil predsodkov do vaških otrok?

Vzbrsteli mladiki sledi še poglavje naslovljeno *Študent Lojze*, ki se sicer začne še kolikor toliko dobro, a kmalu zdrsne navzdol po klanecu, po vedno bolj strmem, skorajda navpičnem klanecu, ki doseže dno z materino smrtjo v tisti nekoč tako domačni izbi. A da se ne prehitevam; pot se začne veliko prej. Medtem ko je sam študiral v Ljubljani je Francki umrla mati, ki je dobila takšen pogreb kakršno je bilo njeno življenje; pogreb siromaka. Takrat je bilo od Lojzetovega odhoda tudi že minilo šest dolgih let in

Lojzetovo življenje

veliki vaški gospodje so že davno nehali plačevati za njegov študij. Spoznamo tudi, kako težko je Francki na duši in kakšno sramotno bol ji povzroča, da mora prositi in se skorajda metati na kolena pred veliko gospodo, da ji dajo en sam goldinar, medtem ko je s plačilom Lojzetovega stanovanja sama že več kakor mesec v zamudi. Ko pa se je z napaberkovanim denarjem vrnila domov, jo je tam že čakal Lojze, ki ji je razložil, da ga je bila gospodinja pognala iz stanovanja ker je bil brez denarja.

Kljub vsem njegovim prošnjam in željam in solzam in bolesti ga je mati odpeljala nazaj v Ljubljano, a Lojze je bil že prešel svojo najvišjo točko in je že vedno hitreje drsel navzdol. To je deloma ugotovila tudi Francka, saj ji je gospodinja ob prihodu povedala o Lojzetovih vse bolj pogostih lažeh in neizpolnjevanju dolžnosti, a je molčala ob sinovi izpovedi; bil ji je namreč skoro zakričal, da bivanje tamkaj komajda prenaša. A tudi tovariši v stanovanju so ga z vsakim tednom bolj zaničevali in odrivali proč in Lojze je izgubljal še poslednje kance motivacije za učenje.

Njegova zgodba se končno razplete v poglavju *Klanec siromakov*, ki nam že s samim naslovom daje občutek končnosti, skorajda fatalnosti. Do tedaj sta se bila Tone in Francka oba že vrnila domov; Tone je umrl od jetike, Francka pa je shirana odšla naprej v Ljubljano, vedoč, da bo umrla. Tako se v *Klancu siromakov* k materi vrne še nekoč najbolj obetajoč otrok, v razcapanih hlačah, neurejen, bled, podhranjen in ciničen. A ne vrne se v domačno izbo spominov, temveč k umirajoči, oslabeledi materi, katere smrt močno spominja na tisto rajnkega očeta njenega moža in njene lastne matere; hropeč, obkrožena z bedo, mrazom in reveži kakršna je sama. Skupaj z materjo tako odmre še poslednji delček Lojzetove uboge, raztrgane duše, ki jo je kruto, obubožano življenje preoblikovalo tako močno, da ji ni več rešitve. In četudi Cankar nikdar izrecno ne napiše, kaj se zgodi s Franckinim drugim sinom, si lahko v same zgodbe in tistega časa predstavljamo, da je šel po stopinjah svojega očeta; v kaki krčmi je ob žganju izgubil sebe in rabsodnost, vse dokler ga ni zapustilo še življenje.